

UZ IZLOŽBU "SVETI TRAG"

Muzej Mimara, 10. rujna 1994. - 31. siječnja 1995.

Ivo Maroević

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Katedra za muzeologiju

Zagreb

V elika izložba "Sveti trag - Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094.-1994.", otvorena u zagrebačkome Muzeju Mimara u povodu dolaska Svetog Oca u Zagreb, a koja je pobudila veliko zanimanje javnosti i stoga je bila produžena do kraja siječnja 1995., proglašena

je kulturnim događajem godine i o njoj su napisane mnoge lijepe riječi. No, ona zaslužuje i stanoviti kritički osvrt, koji neće umanjiti njezine vrijednosti, a posebice vrijedan i raskošan katalog koji je ostao kao njezin trag u hrvatskoj kulturnoj povijesti, ali će upozoriti na neke dvojbe koje su uvijek prisutne kada se veliki projekti, poput ovoga, izvode i dovršavaju kako u poluradnim uvjetima, tako i u nedostatku vremena i novca. Stoga je ovo razmatranje poticaj na razmišljanje, a rodilo se kao posljedica snažnog poriva da se o temi velikih izložaba nešto kaže sa stanovišta vizualnog dojma, vizualizacije sadržaja i uopće poruka koje nosimo sa sobom u vizualnoj memoriji, u onom dijelu svijesti kojim gospodari oko kao osjetilo vida, potaknuto temom vizualnosti koju je kao sadržaj svojeg savjetovanja u slijedu razgovora o "Zagrebačkom pojmovniku 20. st." odabrao Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.¹

Moje izlaganje na tome međunarodnom skupu pod metaforičnim naslovom "Vizualnost Svetog traga" traži objašnjenje temeljnih pojmova sadržanih u njemu, kako 'vizualnosti' tako i 'Svetog traga'. Vizualnost je osobina materijalnog svijeta da bude uočen osjetilom za vid. U nešto apstraktnijem smislu to je sposobnost predmetnog svijeta da svojim izgledom ostvaruje likovni govor i prenosi poruke. Napokon vizualnost omogućuje čovjeku da uporabom vizualnog jezika usmjerava i osmišljava vizualni govor stvari i predmeta kako kreativnim činom, tako i reproduktivno, uporabom citata u najširem značenju te riječi. Tako se uspostavlja veza vizualnost - vizualni jezik - vizualni govor - vizualno mišljenje.

"Sveti trag" je naslov izložbe umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije u povodu njezine devetstote obljetnice, koja je potkraj 1994. godine održana u Muzeju Mimara u Zagrebu. To je metaforičan naslov koji je najvjerojatnije izišao iz 'radionice' Željke Čorak, autorice koncepcije izložbe (Vodič, 1994:4).

Metaforičan utoliko što na skriveni način usmjerava misao na posvećenu baštinu crkve. Trag je fizička - vizualna i duhovna - mentalna kategorija. Vizualna utoliko što se bilježenje ostvaruje ostavljanjem traga. Pisma, primjerice, ne bi bilo da čovjek nije uočio da je moguće ostaviti trag u materiji utiskivanjem, obradom, trenjem mekšeg o tvrdi materijal i tako reproducirati znak. Trag je i mentalna kategorija, kada u čovjekovoj memoriji ostaju zabilježena zbivanja, emocionalna iskustva i doživljaji, znanje i genetski kodovi. Tragovi prošlosti ubilježeni su u svaku svakidašnjicu. Ljudi i događaji ostavljaju tragove u stvarima, materijalizirajući povijest, oblikujući sjećanje i pamćenje. Kronološko ih vrijeme postupno uklanja, a mogućnost čovjekove svjesne sinkronizacije s povijesnim vremenom omogućuje mu da se, posredstvom asocijacija u vizualnom dodiru s tragovima prošlosti i znanja koje ima i koje mu se iskazuje i prikazuje u

organiziranim sustavima i sklopovima baštine, vrati u svijet prošlosti doživljavajući ga kao otkriće nečeg poznatoga. Foucaultova 'effective history' samo je jedna inačica takva promatranja prošlosti (Foucault, 1974:4 prema Hooper-Greenhill, 1989:11). Pridjev sveti daje riječi trag posebnu dimenziju. Reklo bi se da se svetost crkve i njezine prostorne i organizacijske jedinice kakva je Zagrebačka nadbiskupija prelijeva time na tragove koje je ona ostavila u prostoru svojim djelovanjem. Svetost je značenjska i metafizička dimenzija predmetnog svijeta, koju je ovaj preuzeo služeći crkvi. Svetost je dimenzija muzealnosti predmeta koji su skupljeni i bili izloženi na izložbi. Ona je kohezijska nit koja povezuje izbor i iskazuje misao vodilju, iako se u tu povezujuću kategoriju upliću znanosti kao povijest, arhivistika, bibliotekarstvo, muzeologija, etnologija ili arheologija i umjetnosti kao što su likovna umjetnost, arhitektura ili glazba, a koje služe da bi sveti trag pokazao svoje kulturne i civilizacijske dimenzije koje ima Crkva u Hrvata, a posebice na ovom prostornom zglobu između istoka i juga Hrvatske, između istoka i zapada Europe, na granicama različitih svjetonazora. Izložba je pak medij ograničena trajanja. Ona je informacijsko-dokumentacijski sustav u kojemu se izlažu predmeti kao svjedoci nekoga drugog povijesnog ili društvenog, a u svakom slučaju drugoga kronološkog vremena. Njih kao tragove prošlosti grupiraju u kratkotrajno organizirani sustav ljudi koji u njima otkrivaju ili im pridaju određeno značenje, pokušavajući vizualno protumačiti neko prošlo stanje bilo duha, bilo materije. Stoga je izložba tumačenje neke pojave ili zbivanja na temelju znanja o njima od ljudi koji žele iskazati svoj odnos prema dotičnoj pojavi ili zbivanju. Oni odabiru predmete, ističu njihova vizualna svojstva, tumače ih svjetlom, pisanom riječi, crtežem ili zvukom, grupiraju ih u cjeline koje su samo njima znane, dovode ih u vezu u kojoj često nisu nikada do tada bili, mnogo puta i ne znajući jedni za druge u svojem negdašnjem stvarnom ambijentu. Izložba je čudni svijet zamišljanja jednoga vremena o nekom drugom vremenu, jednog čovjeka o nekim drugim ljudima ili pojavama, jedne sredine o vlastitoj ili tuđoj povijesti, niza znanosti o univerzumu, 'kazalište pamćenja' kako su izložene zbirke nazivali u doba manirizma (E. Hooper-Greenhill, 1989:65).

Izložba je dakle sustav prvenstveno vizualnih informacija, koji traje onoliko koliko izložba traje, ostavljajući iza sebe vizualno sjećanje i dokumentaciju kao oblik pamćenja za znanost.

Budući da je izložba vizualni medij, na izložbi se mogu razlikovati različiti stupnjevi vizualnoga, koji su često tako međusobno povezani, pa ih je teško analitički razlučiti. Unatoč tome, svaki od njih djeluje pojedinačno i u suglasju s drugim oblicima vizualnosti.

Na prvom je mjestu vizualnost pojedinačnih predmeta. Oni kao jedinice predstavljaju dokument stvarnosti u kojoj su nastali i onih stvarnosti u kojima su živjeli. U vizualnom smislu predmeti iskazuju svoj zbiljski identitet, dok se slojevi ostalih identiteta, u prvom redu strukturalnog i funkcionalnog (Maroević, 1993:117) prikazuju pomoću muzeografskih pomagala ili u ostvarenim vezama s drugim predmetima. Umjetnine su predmeti posebnih vizualnih svojstava, koji posredstvom vlastitog materijala i oblika iznose sadržaj i značenje koje oplemenjeno umjetničkim htijenjem i dosegom nadilazi razinu dokumentarnosti vremena i postiže razinu univerzalnosti. Predmeti materijalnog svijeta, oplemenjeni raznim razinama značenja temelj su vizualnosti izložbe.

Na drugom je mjestu vizualnost konteksta koji se na izložbi stvara. Kontekst izložbe tipični je muzeološki kontekst (van Mensch, 1992:135), jer je artifičijelan i jer u muzejskoj stvarnosti stvara aktualnu konceptualnu stvarnost za život izloženih predmeta, koji tada žive izvan granica svojega realnog vremena i prostora. Vizualnost muzeološkoga konteksta na izložbi ostvaruje se u grupiranju i zajedničkom izlaganju izložaka i muzeografskih pomagala svrstanih u sadržajne grupe, koje su posljedica koncepcije autora

izložbe. Izložbeni je kontekst vizualizacija međusobnoga sadržajnog odnosa odabranih predmeta u pojedinim sekvencama sadržajnog tijeka izložbe. Napokon, s pravom se može govoriti o vizualnosti izložbenog postava kao svojevrsne kreacije. Vizualnost postava u bliskoj je vezi s vizualnosti konteksta, ali ga nadmašuje razinom. Iako se u većini primjera vizualizacija postava naziva likovnim postavom izložbe, to je ograničenje, koje je svedeno na autorski angažman likovnog oblikovatelja izložbe. Vizualnost postava integracija je težnja svih autora izložbe da se vizualni dojam dovede u sklad sa znanstvenim, umjetničkim ili nekim drugim sadržajem izložbe.

Likovni postav je vizualizacija izložbene koncepcije, odnosno pretvaranje sadržajnih sklopova u logični vizualni niz, koji će rezultirati vizualnim shvaćanjem i vizualnim pamćenjem izložbe kao cjelovitoga sustava koji prenosi poruke integrirana vremena. Oblikovanje i sadržajno sudjelovanje muzeografskih pomagala na izložbi još je jedan od elemenata vizualnosti izložbe. Ono je uključeno kako u oblikovanje konteksta, tako i u likovni postav izložbe. Ono se očituje u oblikovanju tekstova, dakle, u vizualizaciji pisane riječi na izložbi, u izradi karata, crteža i drugih grafičkih pomagala, u oblikovanju vitrina, panoa i postamenata, u domišljenom sustavu boja, primjene materijala, rasvjete, fotografija iz realnog svijeta, kao i drugih vizualnih pomagala koja pridonose boljem razumijevanju sadržaja izložbe i sadržaja pojedinih izložaka ili grupa predmeta.

Cijeli taj izmišljeni, znanstvenom i umjetničkom imaginacijom protumačeni svijet predstavlja novo 'kazalište pamćenja' u kojem se igra neka susljedna vremenska pantomima, koja se zaledila u jednom trenutku sadašnjosti. Vizualizacija devetstogodišnje povijesti jedne teritorijalno određene crkvene organizacije, koja je po karakteru i smislu univerzalna, ostvarena je posredstvom umjetničkih djela koja su se različitim tijekovima vlastitih sudbina našla i sačuvala na tom prostoru. Izložba "Sveti trag", upravo je jedna takva zaledena pantomima koja u različitim, često neujednačenim sekvencama nudi vizualizaciju sagledive prošlosti. Ona je dobar primjer vizualizacije muzealne stvarnosti u kojoj interpretacija stvarnosti i vizualni dojam moraju korespondirati da bi rezultat, a to je prijenos poruke posjetitelju, bio ostvaren.

Vizualnost je nezaobilazno svojstvo muzejskih izložaba i izložaba uopće. Različiti stupnjevi vizualnog sudjeluju u prikazu znanja i poruke na izložbi. Uporabom izložaka, naglašavanjem svojstava njihova materijala i oblikovanja, primjenom muzeografskih pomagala i stvaranjem sadržajnih i vizualnih cjelina oblikuje se prikaz znanja u okviru teme izložbe. Dosegnuto znanje i tumačenje toga znanja vizualno se uređuje tako da posjetiteljima raznih obrazovnih i društvenih slojeva omogućuje prihvaćanje temeljnih odrednica izložbene poruke. Tu je nužno jasno odrediti razine složenosti poruke, od onih najjednostavnijih i općih do onih najsloženijih za čije prihvaćanje valja imati znanje, izuzetnu motivaciju i znati razlučivati slojeve poruke. Prikaz znanja na izložbi valja uvijek ostvarivati tako da se u svakom segmentu odražava odnos prema cjelini. To je znatno lakše u taksonometrijskom pristupu, a mnogo suptilnije ali i teže ostvarivo u likovnom dojmu kojim posređujemo vizualne informacije, koje su znatno složenije i neprimjerene standardiziranju u okviru nekoga zadanoga komunikacijskog formata.

Vizualizacija tekstova i simbolička uporaba oblika, veličine ili boje slova ili podloga za slova u muzeografskoj podršci izloženim predmetima, omogućava povezivanje sadržajnih cjelina na vizualnoj osnovi, dakle, na drugoj perceptivnoj razini od one koju daje čisti tekst. Čitanje na izložbi treba svesti na minimum, a stimulirati gledanje. U tom smislu izgled i vizualni dojam cjeline izložbe i njezinih dijelova, atmosfera koja se postiže u izložbenim dvoranama, naglašavanje pojedinih predmeta i cjelina pridonosi kvaliteti poruke.

Izbor predmeta koji će se izlagati također je važan element vizualnosti izložbe. Oni su semiofore ili nositelji značenja. Stoga treba razlikovati

predmete koji se upotrebljavaju kao metafore od onih koji služe kao metonimije, da se poslužimo terminologijom teorije književnosti. Njihovo vizualno određenje na izložbi prikazuje ih u jednom ili drugom skrivenom značenju. Izložba je, dakle, jedna vrsta vizualnog 'teksta' koji može biti poetičan i znanstven, narativan i asocijativan, zgusnut i analitičan. Izložba može biti esej ili novela, a, s druge strane, i znanstveni izvještaj ili likovna kritika. Taj likovni jezik prikaza znanja ili dosegnute razine spoznaje na izložbi ima svoju gramatiku i sintaksu, pravila oblikovanja i zakonitosti vizualno definiranih 'rečenica', odlomaka ili poglavlja.

Istodobno vizualni okvir izložbe može otvoriti mogućnosti iskaza novih znanja i stvaranja novih spoznaja na svim razinama, od one posjetitelja do one stručnjaka specijalista. Ti se iskazi ponekad bilježe, a ponekad ostaju samo u vizualnom pamćenju onih koji su ga spoznali kao nešto novo, što nadilazi formuliranu poruku izložbe. Vizualnost omogućuje stvaranje sudova koji su neočekivani i motiviranje sudionika u vizualnom komuniciranju na združivanje emotivnog i racionalnog pristupa nekom poticaju. Direktna komunikacija putem promatranja predmeta skraćuje put percepcije. Asocijacije i združivanja vlastitog individualnog znanja posjetitelja, izložbom posredovanog znanja i nekontroliranih vizualnih signala što ih šalju predmeti na izložbi poseban su oblik doživljaja koji oplemenjuju čovjekovu stvarnost i ulaze u individualno iskustvo kao oblik duhovnog obogaćanja.

Nužno se je zapitati, kako je "Sveti trag" vizualnošću svog izložbenog prikaza uspio prenijeti poruku zbog koje je ostvaren, poruku koju je na otvorenju izložbe u jesen 1994. sazeo kardinal Kuharić u riječima: "U ovaj SVETI TRAG uprisutnjena je naša povijest, njezin tijek kroz devet stoljeća u izrazu najplemenitijih nadahnuća" (Vodić, 1994:8).

Ambiciozni program rezultirao je velikom, teško prohodnom izložbom. Njezina koncepcija prikaza povijesti i razvitka Zagrebačke nadbiskupije posređivanjem umjetničkih djela (tako to piše ili ja to tako čitam u podnaslovu izložbe) upućuje na dva usporedna toka jedne te iste priče. To su povijest i umjetnost, bez obzira na moguću sintagmu 'povijest umjetnosti', koja ne udružuje ta dva pojma, već stvara treći i na činjenicu da izričaja povijest' nema u podnaslovu izložbe. Ona se podrazumijeva iskazom vremenskog raspona 1094.-1994.. Vizualnost povijesti kao protoka vremena, svjedoka zbivanja i ukazivanja na ličnosti koje su u toj povijesti sudjelovale zahtijeva jedan likovni govor, a vizualizacija likovne umjetnosti kao nadahnuća, kao likovnosti koja je sudjelovala u oblikovanju duhovnog života puka i njegovih duhovnih vođa, zahtijevala je drugi način likovnoga govora na izložbi. Stoga se i dogodilo da je vizualna konstanta izložbe bila nekonzistentnost i neujednačenost. To se očitovalo u poteškoćama prožimanja ili usporednog trajanja dviju suprotstavljenih idejnih i vizualnih koncepcija. Povijesni prikaz (razdoblja i biskupi) uvjetovao je analitički pristup, a unutar toga nalazio se i povijesno - umjetnički slijed (stilska razdoblja), dok je konceptualni prikaz umjetničkog dostignuća ("Slava katedrale" ili "Između neba i zemlje") ili nekih specifičnih konteksta ("K nebu" ili "Mala pobožnost") bio obilježen sintetičkim pristupom. Spomenuti kontrapunkt analitike i sinteze, nabiranja i sazimanja, taksonomije i kreacije nije tekao ravnomjernim ritmom, niti je sadržajno i vizualno koncipiran kao sustav. On je nastajao kao posljedica različitosti autora pojedinih tematskih cjelina, koji su prikazivali svoje poznavanje stvari, svoj analitički ili sintetički duh, svoj svjetonazor, svoje viđenje teme. Prožimanja je bilo malo, izložaka mnogo, a misao vodilja bila je tek jedna tanka nit koja se poput konca provlačila zamršanim labirintom složene strukture vremena i prostora i ljudi koji su djelovali u Zagrebačkoj biskupiji i nadbiskupiji u proteklih devetsto godina.

Vizualnost takve koncepcije bila je više usmjerena prema scenografiji nego prema sadržajnoj vizualizaciji i povezivanju tematskih cjelina. Razdioba izložbe na sadržajne segmente i logičan slijed takvih segmenata više su prisutni u vodiču po izložbi nego što su bili čitljivi na izložbi. Moj prvi

susret s izložbom i nastojanje da se spozna slijed izložbenog toka bio je neuspješan. Osjećao sam se izgubljenim u zanimljivu prostoru u kojem nisam mogao uhvatiti 'tok svijesti' onoga što je preda mnom. Drugi ili treći put to sam učinio s "Vodičem po izložbi" i tada su stvari počele polako sjediti na svoje mjesto. Vodič je vrlo konzistentan, što će reći da je autorima izložbe bio bliži način izražavanja kakav se može postići u knjizi negoli onaj što ga uvjetuje prostorno-vizualni medij, a koji je trebalo ostvariti u zadanom prostoru muzeja. Vizualni jezik izložbe, slijed vizualnih informacija, orijentacija u prostoru, sklad vizualnog i tekstualnog na izložbi, bili su apsolutno nedostadni kako za kretanje po izložbi, tako i za razumijevanje logike predstavljanja izloženog materijala. Zgusnutost materijala rasla je s vremenom, tako da su se gubile predodžbe o ujednačenosti kriterija izbora materijala. Neujednačenost grafičkih prikaza, kako teritorijalne rasprostranjenosti crkvenih građevina, tako i prikaza pojedinih građevina, nedovoljno profilirana primjena fotografija, potpuno neuspjelo i neuočljivo oblikovanje i neprepoznatljivost hijerarhije naslova tematskih cjelina upućuju na nedovoljno promišljeni sustav vizualnih pomagala bez kojih nije moguće shvatiti cjelovitost izložbene poruke. Izložba mora biti vizualno jasna, čitljiva i prohodna i bez uporabe vodiča. Vodič je samo dopunska informacija za onoga koji želi više, a katalog za onoga koji to više želi sačuvati za neko buduće vrijeme, kada će zapisano znanje moći konzultirati u ambijentu i vremenu u kojem će izložba biti samo trag u svijesti ili pak povijesni podatak.

Vizualnost izloženih umjetnina ovisila je o načinu njihova postavljanja u prostor. Prostori s velikom gustoćom predmeta plijenili su bogatstvom i uglavnom nisu usmjeravali na neku od pojedinačnih vrijednosti. Izlošci su se redali u tipičnom galerijskom ili muzealnom načinu izlaganja, bez velike vizualne interpretacije. Prostori pak s malim brojem umjetnina omogućavali su pomno razgledanje i direktni vizualni kontakt s umjetninama. Primjerice, soba s renesansnom oltarnom palom i kamenim biskupskim grbom ili pak soba u kojoj je bilo izloženo malo romaničko raspelo s njegovim izuzetno uvećanim prikazom pravi su primjeri takve koncepcije. Posebno je zanimljiva vizualizacija slijeda biskupa koji su stolovali u zagrebačkoj prvostolnici. Iako je scenografija oblikovanih biskupskih plaštova i nizova štapova sa zastavicama na kojima su ispisana imena svih biskupa Zagrebačke nadbiskupije suviše nametljiva u svojoj doslovnosti, ipak je muzealizacija toga povijesnog slijeda pokazala na zanimljiv odabir predmeta koji su bili u neposrednoj vezi s nekim od biskupa. Značajniji biskupi naglašeni su značajnim djelima koja su pribavili ili naručili za crkvene potrebe. Dramatika sekvenci koje se otvaraju u tom nizu upućuje na vizualnu percepciju protoka kronološkog vremena interpretiranog suvremenim artefaktima.

S druge, pak, strane, neke su se sekvence izložbe doimale poput skladnih i domišljenih cjelina koje su pozivale na vizualni dijalog, ostavljajući dosta prostora slobodi vizualne imaginacije. Od kulisa Božjega groba iz Ivanić Kloštra, do naznačene prostornosti i likovne dekoracije unutrašnjosti drvenih kapela, poput one u Velikoj Mlaci, naglašeni su neki specifični sakralni ambijenti, koji su protumačeni kao ansambl u kojima vizualni doživljaj cjeline nadmašuje pojedinačnu umjetničku vrijednost izložaka. Najimpresivnije i vizualno najuzbudljivije bile su cjeline u kojima se poetski pristupilo tumačenju izložaka i njihovih odnosa. Cjelina posvećena pobožnosti u ambijentu intime naslovljena "Mala pobožnost" ili pak vizija baštine u razaranjima Domovinskog rata pod naslovom "K nebu", segmenti su koji se izdvajaju svojom metaforičnošću i slojevitosti svojih poruka. U njima su se poistovjetili naponi autora izbora predmeta i autora likovnog postava u želji da se postigne vizualni govor kojemu ne treba tekstualnoga komentara. Tu je vizualnost svetog traga postigla svoju gornju granicu čitljivosti i

problematiziranja poruke.

Neke su teme više prisutne naslovom i sadržajem nego izloženim materijalom. Primjerice, tema "Posjedi i pravo, mudroslovlje i čudoređe" ostala je na nekoliko vitrina neatraktivnih knjiga i isprava, a u drugim se temama izloženi umjetnički materijal rasuo stubištima i prolazima. Tako se barokno slikarstvo i kiparstvo nalaze nagomilani bez prave selekcije, i nigdje se do kraja nije mogao vizualno shvatiti barokni "Gesamtkunstwerk". U samom se sadržaju vodiča liturgijsko barokno posuđe nalazi na dva mjesta, slikarstvo i kiparstvo na četiri mjesta. S druge, pak, strane, sakralna umjetnost 19. stoljeća ostala je potpuno nerazrađena, iako su stilovi historizma i te kako utjecali na izgled crkava Zagrebačke nadbiskupije. To upozorava na nedovoljnu strukturiranost onog dijela izložbe koji je po svojem karakteru analitičan.

Napokon, u ovom izboru vizualnih sekvenci sa spomenute izložbe ne može se mimoći uvodna tema koja je pod naslovom "Slava katedrale" zauzela cijelu veliku dvoranu u prizemlju muzeja i time dala počasno mjesto prvostolnoj crkvi u Zagrebu. Uspostavljena je vizualna memorija na katedralu, ali ne i sama katedrala, naglašavanjem nekih izdvojenih činjenica kao što su veliki, svjetlom na podu iscrtani tlocrt Timotejeve katedrale iz 13. stoljeća, s raspelom iz kapele sv. Stjepana, s oltarima koji su nekoć bili u katedrali, ali jedan samo sa skulpturama, drugi dopunjen nekom drugom skulpturom umjesto izvorne oltarne pale, a na mjestu glavnog oltara bio je dio skulptura s negdašnjeg oltara praćenih svijetlećim panoima s likovima svetaca s negdašnjih vitraja. Sa strane su izložene fotografije arhitekture stare i nove katedrale bez natpisa i informacija. Vizualna fantazmagorija Zagrebačke katedrale, sva od činjenica, nazvana njezinom slavom. Vizualna predodžba koja otvara niz mogućnosti tumačenja, ali i nerazumijevanja i neshvaćanja. Razlomljeni tijek vremena i krhotine povijesnih slojeva zagrebačke stolne crkve jesu 'sveti trag', ali trag koji upućuje na destrukciju kao na vrijednost. Iz vizualne predodžbe katedrale na izložbi izostala je jasna spoznaja kohezije njezine neogotičke reinkarnacije, koja je i danas među nama. Ona je možda poticaj da nas sveti trag odvede u pravu katedralu, a da je na izložbi katedrala obložena kontraforima koji podupiru maštu. Ako je katedrala mašta, u čemu je tada odraz stvarnosti i vertikala trajanja koju kao poruku nudi kardinal Kuharić.

Ovo je samo jedna od mogućih interpretacija vizualnosti izložbe "Sveti trag". Njezin raspon od umjetničke i povijesne faktografije do interpretacije neke od povijesnih zbilji u nekim odsječcima kronološkog i povijesnog vremena govori o mogućim dometima vizualnog izraza i vizualnog pamćenja. No, pravo je pitanje - je li 'sveti trag' ostavio traga u našem stvarnom i vizualnom pamćenju? Je li ostavio onaj i onakav trag s kojim je krenuo u rekonstrukciju vlastitoga prijednog puta od devet stotina godina? Rekao bih da je ostavio dojam snažnog rasta, da je ostavio niz tragova koji nas vode u labirint nerazumijevanja u odnosu duhovnoga i materijalnoga, da je uspostavio veoma čvrstu granicu između neba i zemlje, da je upozorio na patnju kao na put prema nebu, ali i na golemu baštinu kojoj treba briga, skrb i razumijevanje. Krhotine prošlosti morale bi biti više prisutne u sadašnjosti. Bez toga se gubi svetost njihova traga.

Bilješke:

¹ Ovaj je tekst nešto izmijenjeno i nadopunjeno izlaganje, koje je pod naslovom "Vizualnost Svetog traga" autor održao na znanstvenom skupu Zavoda za znanost o književnosti "Zagrebački pojmovnik 20. st. - Vizualnost", održanom u Zagrebu od 29. travnja do 1. svibnja 1995.

Literatura:

Foucault, M. (1974) *The Archaeology of Knowledge*, Tavistock Publications, London.
Hooper-Greenhill, E. (1989) *Museums and the Shaping of Knowledge*, Routledge, London.
Marović, I., (1993) *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije Filozofskog fakulteta, Zagreb.
Mensch, P. van (1992) *Towards a methodology of museology*, rukopis, doktorska disertacija,

Filozofski fakultet, Zagreb.

Vodič po izložbi "Sveti trag" (1994), MGC - Muzej Mimara, Zagreb.

Primljeno: 19. 5. 1995.

SUMMARY

On the Exhibition "The Sacred Token"

by Ivo Maroević

This review of the exhibition "The Sacred Token - the Nine centennial of the Art of the Archiepiscopate of Zagreb, from 1094 to 1994", which was opened to the public at the Mimara Museum in celebration of the visit of his Holiness the Pope to Zagreb, is actually a slightly revised talk the author delivered at the seminar on literature devoted to the theme "The Zagrebian Glossary of the 20 Century - the Visuality", which had been organized by the Institute of Science and Letters. As his talk on the subject "The Visuality of the Sacred Token" required the explanations of the fundamental concepts it contained, the author tried to examine the methods of presentation by which the exhibition succeeded to convey its message.